

**Les classes a la UAB:
un magisteri fugaç indeleble**

Josep M. Brucart – UAB

1. Eduard Valentí, una empremta duradora

És per a mi un gran honor tenir l'oportunitat de participar en aquest homenatge que l'àrea de Filologia Llatina ret a Eduard Valentí i Fiol, un dels fundadors del Departament de Filologia Clàssica de la UAB, avui integrat en el Departament de Ciències de l'Antiguitat i de l'Edat Mitjana. Quan els organitzadors de l'acte em van demanar un títol per a la meua intervenció, vaig triar *Un magisteri fugaç indeleble*, perquè em va semblar que el contrast que estableixen els dos adjectius reflecteix adequadament la trajectòria d'Eduard Valentí a la UAB i, de retruc, l'impacte de la seva empremta sobre tots els qui vam tenir el privilegi de ser estudiants seus. Que 44 anys després del seu traspàs se li reti un homenatge com aquest justifica de sobres el qualificatiu d'indeleble. Que la seva participació en aquella UAB plena de projectes i d'esperança quedés truncada als dos anys i set mesos explica l'altre terme de l'oposició.

La seva mort, quan tot just acabava de complir 61 anys, va fer que els qui aspiràvem a esdevenir deixebles ens haguéssim de conformar amb l'estatus -no gens menyspreable, però qualitativament diferent- d'estudiants seus. I en el meu cas particular, aquest període va ser extremadament curt: no va arribar a un trimestre (des de l'octubre de 1970 al desembre d'aquell mateix any, quan ja la malaltia el va obligar a deixar la docència a les aules del Monestir de Sant Cugat, que era la seu en aquell temps de la Facultat de Filosofia i Lletres). Altres companys de clàssiques de llavors van tenir la sort de gaudir del seu magisteri més temps i poden parlar de les seves classes amb més coneixement de causa que jo. Potser s'escau mencionarlos, perquè formen

part també de la història d'aquesta Facultat. Tot i que la memòria pot jugar-me alguna mala passada per omissió (estem parlant de fa 45 anys), recordo la Victòria López-Amo -que crec que era l'única estudiant de clàssiques de la primera promoció de la UAB-, la Concepció Piedrafita, la Consuelo Ruiz i en Francesc Font -que eren els de la segona promoció-, i en Josep Maria Yxart, en Juan Carlos Rubio i jo mateix, que vam entrar a la facultat el 1970. D'aquesta tercera promoció, l'únic que va cursar tota l'especialitat de clàssiques va ser Josep Maria Yxart, ja que Juan Carlos Rubio va passar a Filologia Hispànica a segon curs i jo vaig fer el mateix a tercer, enlluernat pels plantejaments de la lingüística teòrica contemporània, dels quals havia tingut primera notícia justament per alguns dels meus professors de clàssiques (les Dres. Bosch i Santiago a l'Institut Joan d'Àustria i el Dr. Cano, a la UAB), i atret per la finesa descriptiva de la *Sintaxis Latina* del propi Valentí, que havíem estudiat a l'Institut i que mostrava com podia fer-se una radiografia acurada de la gramàtica d'una llengua amb criteris formals màximament simples. He de confessar que en aquest manual de Valentí vaig trobar el que no hi havia en els llibres de llengua espanyola del batxillerat que jo vaig estudiar.

2. Una personalitat reconeguda

La presència d'Eduard Valentí va ser un dels motius que em van dur a matricular-me a la UAB i no pas a la UB. Havia tingut la sort de fer el batxillerat superior i el preuniversitari a l'Institut Joan d'Àustria, que comptava aleshores amb un seminari de clàssiques de luxe, amb la Maria del Carme Bosch, que avui he tingut el privilegi de tornar a saludar després de tants anys, i la Rosa Araceli Santiago, que ha estat molts anys col·lega de la facultat. Totes dues, que van ser decisives en la meua formació, m'havien parlat molt elogiosament d'ell. Es pot dir que, a la Barcelona de finals dels 60,

Eduard Valentí era un referent conegut i respectat, amb una presència activa en el món de la cultura i de l'educació.

Així, com a President de l'Associació de Catedràtics d'Institut havia tingut una participació molt destacada en la recepció crítica del nou Pla de Batxillerat Elemental de 1967, presentat pel ministre Lora Tamayo, que generalitzava l'ensenyament mitjà a tota la població. El 7 i 9 de novembre de 1967 va escriure a *La Vanguardia Española* dos articles com a contrapunt no tan optimista a un de previ de Miquel Siguán, que cantava les excel·lències de la nova llei. A Valentí el preocupaven els criteris economicistes que s'estaven instal·lant en el disseny del currículum educatiu i el classisme que significava, en contra dels objectius declarats de la nova llei, l'existència d'un sistema educatiu paral·lel en mans de l'Església, només a l'abast de les classes benestants, destinat a "la perpetuació d'un determinat dispositiu social i econòmic". També manifestava objeccions a la simplificació dels temaris de les assignatures i a l'exclusió en la nova llei del treball personal de l'alumne a casa, tot tement que el resultat fos una davallada important del nivell dels alumnes que havien d'accedir a la universitat.

Més endavant, a l'abril de 1970, quan es va presentar el projecte de Llei General d'Educació del ministre Villar Palasí, que constituïa la reforma més important del sistema educatiu espanyol des de el final de la Guerra Civil, Valentí també va sortir a la palestra per tal de reivindicar una educació pública de qualitat que garantís alhora la igualtat d'oportunitats. En un debat públic en la Facultat de Dret de la UB, celebrat el 30 d'abril de 1970, va manifestar novament les seves reticències davant el creixent poder que la llei atorgava als col·legis religiosos i va denunciar el classisme que suposava l'existència d'un sistema paral·lel al públic.

3. Les classes a Sant Cugat

A la UAB, Valentí va ser sens dubte un dels puntals de la nova Facultat de Filosofia i Lletres, un projecte que li semblava engrescador i que li feia recordar, tot i els evidents condicionants polítics, l'esperit de l'Autònoma d'abans de la Guerra Civil, on ell s'havia estrenat com a professor universitari.

El curs 1971 s'havia d'implantar el segon cicle de la carrera i corrien rumors que potser clàssiques, amb tan pocs estudiants, no accediria a aquest nivell d'estudis. Per aclarir la situació, es va fer una reunió dels membres del departament amb el degà Frederic Udina, on aquest va deixar clar que per a ell el Departament de Clàssiques era una peça imprescindible en el disseny de la Facultat i va garantir els fons necessaris per poder completar les adquisicions bibliogràfiques que havien de donar suport als cursos avançats. Recordo que en tot moment es va referir a Eduard Valentí com la persona que havia de liderar el desenvolupament de l'especialitat.

El respecte i la devoció cap a Valentí eren compartits unànimement pels seus estudiants, malgrat el seu nivell alt d'exigència, que aplicava sense excepció, tot i que el reduït nombre d'estudiants de clàssiques feia que el tracte a les assignatures fos molt personal. De fet, la UAB i la UB havien estat les dues primeres universitats espanyoles en eliminar l'obligatorietat d'un curs de llatí en el primer curs de totes les especialitats de Filosofia i Lletres.

Amb el temps transcorregut sóc incapaç de quantificar el nombre de classes que l'Eduard Valentí em va fer. Probablement no van arribar a una dotzena. Però tinc present encara el seu estil. Crec recordar que traduïem Titus Livi. Ens demanava per torns que analitzéssim petits fragments. En primer lloc, calia tenir una idea clara de l'estructura lingüística de la frase en qüestió. Per tant, s'havia de fer l'anàlisi sintàctica com a pas previ per a proposar la traducció.

Al fil de l'estructura que estàvem tractant, Valentí podia fer preguntes o aclarir aspectes lingüístics. Recordo que tenia una manera d'íctica i molt expressiva de subratllar allò que considerava important i que nosaltres havíem d'apuntar: mentre parlava, feia onejar el seu dit índex.

Un cop havíem esclarit tots els aspectes estructurals, ens demanava que proposéssim una traducció. Si hi havia alguna cosa que no li agradava o que considerava millorable, ell no esmenava directament la proposta, sinó que suscitava entre tots nosaltres un procés a través del qual havíem d'obtenir una versió més reeixida. El recordo com un veritable mestre en aquesta activitat maièutica de progressió cap a una traducció millor. Podíem estar discutint si 'tornadizo' –les classes eren, òbviament, en castellà– s'esqueia millor que 'voluble' en el context que ens ocupava i aquí Valentí demostrava el seu perfil d'humanista integral, el mateix que es pot apreciar en els excel·lents comentaris que serveixen com a suport dels textos que formen la seva *Antología de prosistas latinos* i que eren una eina fonamental per entendre els fragments que traduïem i els contextos en què aquests s'inserien. A mi m'impressionava que, essent abans de tot un professor decantat cap als aspectes culturals i literaris, tingués un domini tan extraordinari dels aspectes pròpiament gramaticals, que eren els que més m'interessaven.

4. Una sensació d'orfandat

Crec que va ser cap al desembre quan Valentí va deixar de venir a la Facultat. La malaltia anava fent el seu camí funest i el professor Pedro Luis Cano, que s'encarregava inicialment de les classes pràctiques dels divendres, es va haver de fer càrrec del curs. Preocupats per mantenir el contacte amb ell, i després d'obtenir el vistiplau dels nostres professors i de la seva dona, la Sra. Petit, vam demanar d'anar-lo a veure. Ens va citar una tarda hivernal a casa seva, al carrer Camp d'en Vidal. Vam assistir-hi la Conxa Piedrafita, la Consuelo Ruiz,

el Francesc Font i jo mateix. Vam estar més de dues hores parlant dels cursos i del futur de la titulació. En cap moment ens va donar la impressió que donés per perduda la batalla per la seva salut, tot i la gravetat de la seva malaltia. De fet, va parlar diversos cops del que faríem quan poguéss tornar a les classes. Al final de la visita vam dedicar una estona a l'actualitat política. S'havien iniciat els Judicis de Burgos contra setze membres d'ETA i la dictadura mostrava el seu perfil més repressiu. Vam parlar d'un altre llatísta, Antonio Fontán, aleshores director del diari *Madrid*. Valentí pensava que el seu col·lega estava fent un esforç lloable per liberalitzar la premsa. Malauradament, Valentí no va tenir ocasió de veure com va acabar l'experiment d'aquell diari, amb el seu tancament governamental el novembre de 1971. La mort li va arribar set mesos abans, l'últim dia de febrer de 1971.

En el seu elogi fúnebre, publicat a *La Vanguardia* el 2 de març de 1971, Josep Alsina, catedràtic de Grec de la UB, que havia fet també docència a la UAB els dos primers cursos, resumia amb aquestes paraules la importància de la pèrdua que acabàvem de patir: "El hombre que estaba llamado, sin duda alguna, a formar toda una generación de universitarios, estuvo marginado, casi abandonado, solo con la compañía de un núcleo de amigos que comprendían perfectamente la enorme valía de Valentí". I no deixava de realçar el seu tarannà lluitador i positiu: "Recuerdo que un día, al hablar de sus interminables viajes, casi a diario, de Reus a Barcelona y de Barcelona a Reus, me confesó: «Fue una suerte para mí. ¡Pude leer tanto, tanto, durante esos años!»".

La sensació d'orfanat que va provocar en els seus estudiants la desaparició del mestre va ser profunda. No debades, com diu Boeci, "*in omni adversitate fortunae infelicitissimum genus est infortunii fuisse felicem*" (*De consolatione philosophiae* 2, 4) ["En totes les batzegades de la fortuna, el pitjor dels infortunis és haver conegut la felicitat"]. El 16 de març de 1971 se li va fer un homenatge pòstum a la UAB. Després d'una missa al Monestir de Sant

Cugat, oficiada pel nostre professor de grec, el jesuïta Josep Vives, es va celebrar una sessió acadèmica que va comptar amb les intervencions dels professors Josep Alsina, Josep Calsamiglia, Francesc Gomà i Martí de Riquer, tots ells implicats en el naixement de la nostra Facultat. Els estudiants també vam tenir ocasió de participar-hi activament: el Francesc Font va llegir un text que havia escrit amb la Concepció Piedrafita, en representació de tots els alumnes. Segons em diu la pròpia Conxa, la idea inicial era que ella també participés en la lectura del text, però no ho va poder fer perquè les llàgrimes no li ho van permetre. I afegeix: “I si ho hagués de fer ara, tornaria a plorar”.

5. La Concepció Piedrafita, un testimoni privilegiat

Com es dedueix del que he escrit fins ara, no tots els estudiants d'aquells tres primers cursos de la Facultat de Lletres de la UAB vam tenir el mateix contacte amb l'Eduard Valentí. En el meu cas, va resultar malauradament molt limitat, tot i ser més que suficient per ferme una idea cabal de la seva personalitat com a llatísta i com a humanista en el més ampli sentit de la paraula. Aplicant el tòpic medieval atribuït a Bernard de Chartres, per als estudiants joves que ens vèiem com nans tot iniciant-nos en el món de la cultura clàssica, Valentí era el gegant que ens podia portar a collibè per feros veure des de la seva alçada allò que no podíem captar a ras de terra.

La Concepció Piedrafita, a qui agraeixo la seva generosa col·laboració en la redacció d'aquest text, va ser dels qui més va gaudir del magisteri de Valentí a la UAB. Ella recorda aquell any i mig de tracte amb Valentí Fiol (el seu curs li deia així) com un temps en què va finançar per sempre el seu llatí. Va traduir Ciceró i va poder entendre per fi la riquesa d'estratègies i matisos d'aquell orador. No ha oblidat mai les converses privades amb el mestre Valentí Fiol, tot aprofitant

el tracte de proximitat que es donava en aquells primers cursos de la Facultat entre professors i estudiants: “Ens parlàvem en català com dos amics, un amb més anys i molta més saviesa i jo com una persona que descobreix perspectives noves del llatí i, el que és més important, de la vida.” La mort del mestre Valentí Fiol va marcar la vida professional i la vida quotidiana d’aquella jove estudiant que mai va oblidar el seu mestre i amic estimat. Un detall que sempre recordarà és la seva mirada profunda i intel·ligent.

6. Epíleg

Per atzars no favorables del destí, la major part de l’activitat docent d’Eduard Valentí es va haver de desenvolupar en l’ensenyament secundari. Al llarg de més de quaranta anys, i amb una guerra pel mig passada al front del Segre, Valentí va fer classe a instituts de batxillerat de Barcelona, El Ferrol, Santiago, Castelló, Reus i novament Barcelona. En tots va deixar el seu magisteri de qualitat, d’exigència i d’honestetat intel·lectual. L’insigne romanista Germà Colon, que el va tenir de professor de llatí a l’Institut de Castelló, l’ha esmentat en diverses ocasions com un dels artífexs de la seva vocació. I el mateix han fet el filòsof Josep Maria Terricabras o l’egiptòleg Josep Padró, marit de la Concepció Piedrafita, que el van tenir de professor a l’Institut Balma. Navegant per la xarxa es poden localitzar moltes més referències d’antics alumnes de Valentí que l’esmenten com un mestre entre els mestres. Els seus llibres i materials de batxillerat, publicats per l’Editorial Bosch, han estat de referència durant molts anys. La seva contribució, per tant, ha estat sòlida i extensa.

Però en un país normal, el magisteri de Valentí s’hauria desenvolupat íntegrament en la universitat. Poc abans d’arribar a l’Autònoma, la Universitat de Barcelona ja l’havia incorporat com a professor no numerari. De les seves classes a la Plaça de la Universitat en dona bona notícia Maria del Carme Bosch en aquest mateix homenatge.

La UAB li va oferir la possibilitat d'encapçalar un projecte nou i ell s'hi va incorporar amb entusiasme i dedicació. Malauradament, un altre cop l'adversitat s'hi va interposar.

Amb l'esforç, la saviesa i la dedicació de molts col·legues, l'antic Departament de Filologia Clàssica de la UAB que Valentí va fundar ha arribat a ser el que és avui dia. Estic segur que el professor Valentí estaria orgullós de veure que la seva llavor ha fructificat i que els qui el van succeir no obliden la seva contribució fonamental.

Josep M. Brucart – UAB